

EL MÓN RELIGIÓS A ARTESA DE SEGRE EN ELS SEGLES XIX I XX

Ramon I. Canyelles
www.artesadesegre.net

Treball exposat a la XXXVI Jornada del
Grup de Recerques de les Terres de Ponent
Celebrada a Agramunt el 10 d'abril del 2005

Tema: Cultura Popular als segles XIX i XX
Homenatge a Lluís Pons i Serra
Historiador de la Ribera del Sió de l'Urgell i de la Segarra

EL MÓN RELIGIÓS A ARTESA DE SEGRE EN ELS SEGLES XIX I XX

INTRODUCCIÓ

"Mai m'hauria pensat que a Artesa de Segre hi hagués tanta religió per metre quadrat". Aquesta va ser la reflexió que em va fer a l'hora del dinar un dels participants la Jornada d'Agramunt el dia que es va presentar aquest treball.

Certament que el component religiós en els dos darreres segles ha estat un dels pilars, per no dir el pilar, en el que s'ha fonamentat la base cultural i social del dia a dia en el món rural. Tanmateix aquesta espiritualitat i densitat de religió esmentada no són exclusives del municipi d'Artesa de Segre, en mesura molt similar aquest tarannà és extrapolable a la resta del país, sobretot veient la densitat de dates destacades del calendari litúrgic amb les seves celebracions, les quals, moltes d'elles, arrenquen de tradicions i rituals ancestrals que han anat evolucionant fins a adquirir el format actual.

En el cas d'Artesa de Segre, tan sols fent una ullada des de l'aire, es pot constatar la religiositat del terme municipal amb la visió de la cinquantena d'esglésies i ermites que picallen arreu del territori. L'altra manera de copsar aquesta devoció religiosa es apropar-se a la gent, a les seves tradicions i a la manera de fruit del lleure en els darrers 200 anys, no pas gaire diferent al dels segles anteriors. Per aquest treball crec interessant, però, ampliar el context històric a períodes anteriors, ja que seria difícil d'entendre la realitat de des dues darreres centúries sense el seu passat immediat.

L'univers de la consciència individual i col·lectiva gira a l'entorn de l'àmbit religiós, impregnant els moments del dia amb accions de gràcies i benediccions constatant-se, per exemple en actes com dibuixar una creu amb el ganivet quan s'obre un pa, beneint la taula abans de començar l'àpat, utilitzant la frase "gràcies a Déu" quan una cosa surt com s'esperava o "si Déu vol" quan ens agradaria que s'acomplís un desig, encomanar-se amb el Senyal de la Creu al emprendre un viatge, el propi acrònim "adéu" utilitzat quan ens acomiadem d'algú per no fer tan llarga la frase "aneu amb Déu"... , fins i tot m'atreviria a dir, evidentment sense fer defensa de la seva utilització, que d'alguna manera i potser exagerant, els renecs llençats a voltes de forma inconscient que freqüentment sentim a pagès són la constatació de que la presència del fet religiós arriba a tots els racons de la contrada.

Per manifestar aquesta religiositat, des de la institució eclesiàstica es presenten els rituals de culte que es tradueixen en els oficis religiosos d'obligada assistència els diumenges i festivitats assenyalades, les diades dels sants votats, la celebració de la litúrgia en els diferents moments del cicle anual: el Temps d'Advent, el Nadal, les setmanes pre-quaresmals, la pròpia Quaresma, el Temps Pasqual, i el llarg període del Temps de la Pentecosta que segueix al diumenge del mateix nom. Aquests

períodes de l'any litúrgic que es corresponen, respectivament al temps previ del naixement de Jesús, la pròpia Nativitat, la Passió, la Mort, la Resurrecció i l'Ascensió, es reparteixen les cinquanta-quatre setmanes i un dia (dos els anys de traspàs) del calendari gregorià.

El dia a dia d'aquesta distribució del calendari litúrgic conté l'extens santoral d'on traiem altres formes de celebració, com ara els patronatges que generalment esdevenen festes majors grans, que en el cas d'alguns pobles es complementa amb la festa major petita, la qual, en moltes ocasions, es correspon a la diada dels sants que han estat votats per obtenir diferents beneficis o proteccions i altres festes de rellevant importància per al culte cristià.

Si situem totes aquestes dates i celebracions en el context social del s. XIX i en els dos primers terços del s. XX, sobretot en el món rural, veiem que les festes religioses són els punts inflectius que trenquen el ritme quotidià, creant un respir a la dinàmica laboral per gaudir d'un lleure que, a la vegada, enriqueix l'esperit. A tot això cal afegir la figura del Mossèn dins la comunitat, qui, des de l'autoritat sacerdotal i cultural, cobreix les funcions de guia espiritual dins els petits nuclis poblacionals, essent a l'hora punt de referència quan cal decidir determinades actuacions per part dels seus feligresos.

També cal tenir en compte el fort arrelament de la tradició catòlica que s'ha anat impregnant en les famílies al llarg de les generacions i, de forma generalitzada, el reduït radi de mobilitat produït per la necessitat d'estar permanentment lligat al treball del camp, el qual limitava la interrelació amb altres espais de població on les formes de lleure eren diverses, defugint en molts casos l'àmbit religiós.

En aquesta presentació veurem quines han estat les maneres en que s'han manifestat les tradicions religioses a Artesa de Segre en els dos darrers segles, que de ben segur no difereixen gaire d'altres zones rurals del nostre país, però que en qualsevol cas així es com s'ha desenvolupat a casa nostra.

LA INFLUÈNCIA DEL MONESTIR DE MONTSERRAT SOBRE EL TERRITORI D'ARTESA DE SEGRE

En el cas particular d'Artesa de Segre es faria molt difícil d'entendre com ha evolucionat el fet religiós sense considerar el que va representar la tasca feta pels monjos del cenobi montserratí, els quals, a partir de l'any 1506 obtingueren la meitat del control de la senyoria d'Artesa de Segre. Considerant que els benedictins romangueren a Artesa fins l'amortització de Mendizábal, la seva presència, de ben segur, ha estat de gran influència en el sentiment religiós dels feligresos del territori

La història d'aquesta senyoria té el seu origen a l'any 1504 quan el baró Ramon Berenguer de Ribelles, per consell del canonge Antoni Marçà de la vila de Ponts,

signa davant d'un notari de Barcelona el testament en que deixa al monestir de Montserrat la seva meitat del senyoriu d'Artesa de Segre (Lladonosa 1990:210) (Bertran 1984:33). Aquest va ser el punt de partida de la obra política, social, econòmica i religiosa que Montserrat bastí en el territori d'Artesa de Segre, la qual, s'inicia el 17 de maig del 1506 amb l'escriptura de presa de possessió d'Artesa i els seus termes, signada pel mossèn Joan Polo, notari i ciutadà de Lleida.

L'arribada de Montserrat a Artesa va suposar un impuls important en l'àmbit econòmic malgrat les diferents conjuntures adverses que patia el país en aquells temps com ara les epidèmies de pesta, les diferents guerres i la inestabilitat política. Però malgrat que els monjos s'instal·laren a Artesa l'any 1507 i que al 1510 ja dominaven el territori, no va ser fins l'any 1544 que varen oficialitzar la cura espiritual de la feligresia i la propietat de l'església parroquial, mercès a la butlla del Papa Pau III.

A Artesa de Segre els benedictins construïren un gran casalot anomenat la Casa Nova del Senyor en substitució de la llavors ja empetitida casa vella que estava situada a l'actual plaça Major. El nou casalot avui se'l coneix amb el nom de la Granja. També bastiren un gran caseral a Collfred, conegut actualment com la Peixera i una tercera casa a Vilves que encara, avui, la podem veure a la plaça Major del poble. Des d'aquestes tres seus, controlaven les possessions arteseneses..

On més es va destacar visualment l'obra arquitectònica del període montserratí fou en la remodelació i ampliació d'esglésies, transicionant-se aleshores diversos temples romànics vers l'estil de l'època, el barroc, i erigint noves construccions. La febre reformadora traspassà de llarg els límits de les possessions benedictines, abastant tot el conjunt de la comarca. Dins del perímetre de l'actual municipi d'Artesa de Segre veiem transicionades les esglésies de Sant Salvador d'Alentorn, Santa Maria d'Anyà, el santuari de Santa Maria del Pla, Santa Maria de Baldomà, Santa Maria de Montargull avui mig enrunada, Sant Miquel de Montmagastre, el santuari de la Vedrenya, Santa Maria de Seró, el monestir-santuari de la Mare de Déu de Refet, Sant Ponç de Vall-Ilebrera i Sant Climent de Vilves.

Pel que respecta a les esglésies de nova construcció en aquest període barroc cal destacar l'ermita troglodítica de Sant Salvador d'Alentorn, Sant Gil de Folquer, Sant Miquel de Colldelrat, la capella de Santa Eulàlia a cal Camats de Montmagastre, la capella de Sant Jaume a la masia Tancalaporta de Seró i l'ermita de la Santa Fe de Tudela, la qual, junt amb Sant Jaume de Tancalaporta aquest any 2005 han celebrat el 300 aniversari de la seva construcció.

L'antiga església parroquial de Santa Maria d'Artesa, bastida originalment sota els canons de l'estil romànic llombard quan la població d'Artesa es traslladà de l'antic emplaçament de la Vilavella als peus del Castellot, a la Riba Grossa, també es veié afectada per les remodelacions de l'època. Durant la possessió montserratina el campanar va ser modificat i a l'interior del temple s'hi afegiren noves capelles, una

d'elles dedicada, òbviament, a la verge moreneta, com diu Mn. Salvador Solsona el "Templet de la Mare de Déu de Montserrat" (Solsona 2000:14). A la vista dels documents gràfics que han perdurat després de l'enderrocament de l'antiga església per a construir-hi el nou temple l'any 1967, apreciem que la façana també va ser modificada, ja que s'observa la porta dovellada de mig punt amb les impostes motllurades representatives del barroc.

No tenim referències personals sobre el tarannà religiós dels habitants d'Artesa de Segre i comarca entre els anys 1500 al 1800, però si jutgem aquesta condició pels fruits que donà a partir del s. XIX entenem que el sentiment religiós estava fortament arrelat entre la població. Constatem aquesta religiositat en l'expressió gràfica esculpida a les llindes i dovelles de les portes de les cases complementades amb l'any de construcció. Per aquesta identificació de la casa si bé des de la visió laica s'hi gravava l'escut familiar o algun motiu que fes referència a l'ofici dels propietaris, des del sentiment de religiositat s'utilitzaven decoracions amb simbologies cristianes com ara creus, sexifòlies, custòdies, símbols epigràfics de Jesús i de Maria, a més d'altres motius d'estètica religiosa que, a més, feien les funcions de protecció espiritual de les famílies que habitaven la casa. A Artesa, Colldelrat, Collfred, Alentorn, Seró, Tudela, Vall-Ilebrera i Vilves han perdurat diverses llindes amb aquestes simbologies, les quals seran motiu d'estudi en un proper treball ja iniciat.

En aquests anys de dominació del monjos benedictins era comú el nom de pila "Montserrat", en els Llibres d'Estimes d'Artesa de Segre s'hi troben anotacions que certifiquen l'existència de persones amb aquesta onomàstica, la curiositat rau en que, aleshores, Montserrat era nom d'home.

Els abats de Montserrat dominaren Artesa de Segre durant 325 anys. La desamortització de Mendizábal de l'any 1835, va iniciar el procés que posaria fi al senyoriu dels monjos de l'orde de Sant Benet el dia 28 de juny del 1941 a Lleida, amb l'adquisició de la casa de Collfred, la Peixera, per part del Sr. Antonio Castro Salgado. El preu pagat fou de 147.592 rals i 28 morabetins (Canyelles, Set. 2005:11-16).

ESDEVENIMENTS RELIGIOSOS DESTACATS AL LLARG DELS SEGLES XIX I XX

Si entrem a fons en els esdeveniments que s'han succeït en els dos darrers segles al conjunt dels 21 pobles que avui configuren el municipi d'Artesa de Segre, podríem omplir tot un llibre relacionant-los i fins i tot alguns volums si els desenvolupéssim. Amb la intenció de no fer encara més llarg aquest treball, a continuació relacionaré els més destacats preferenciant els que han significat continuïtat i conseqüències.

Segle XIX

Encara sota el domini de Montserrat, després de moltes pressions fou, precisament, a l'any 1800 en que s'aconsegueix, per part de la feligresia, reincorporar la parròquia a la Col·legiata de Sant Pere d'Àger i recuperar la designació popular dels rectors acabant amb una part important del poder exercit pels benedictins.

Poc abans d'iniciar-se aquest segle XIX, a l'any 1798, Idelfons Folguera era batlle d'Artesa. Al cementiri de la ciutat (Artesa és ciutat la ciutat més petita de Catalunya des de l'any 1927) encara hi podem veure, per cert amb molt poca cura i en estat de degradació progressiva, la seva làpida en la que s'hi observen esculpides a la part anterior un total de 15 icones representatives de la passió i mort de Jesucrist, mostra de la religiositat d'aquest alcalde. Val a dir que aquests símbols tenen, també, connotacions maçòniques. Al darrere del monument funerari, malgrat que la part inferior està malmesa, s'hi pot llegir una inscripció que diu *Yo soy la muerte de mi nadie de mi escapa tanto es el pobre como el rico porque debo de bara a Dios / oy para mi m^a para ti / tarragona* i tot seguit paraules que no es poden llegir a causa del descrostament i la erosió de la pedra arenisca.

El dia 7 de juny del 1798, l'alcalde Folguera reuneix al consistori junt amb els consellers i regidors de la vila on prenen l'acord d'anar al Santuari de Nostra Senyora del Pla *"a donar-li gràcies per lo benefici que nos alcança de son Santíssim fill per la pluja que nos conseguí, y a paregut be als senyors de l'Ajuntament la proposició y han resolt o elegit anar-hi lo dia 10 del corrent si apar bé al P. Prior"* (Lladonosa 1990:298). Aquest va ser l'origen de l'aplec que, fins no fa gaires anys, es feia al Santuari del Pla.

Com hem dit anteriorment, just l'any 1800 la parròquia d'Artesa es reincorpora a la Col·legiata de Sant Pere d'Àger, tornant a tenir rectors de nomenament ordinari, els quals van iniciar el segle XIX amb molta empenta pel que respecta a l'estètica del temple. Del primer rector que se'n tenen notícies és mossèn Ignasi Poch que el 18 d'agost del 1802 demanava a l'Ajuntament finançament per moblar la sagristia. El 25 d'abril del 1805 s'iniciaven les obres del nou campanar vuitavat, d'estil neoclàssic, que s'aixecaria sobre al torreta de l'antiga muralla de la vila closa d'Artesa de Segre. El 28 de febrer del 1813 se celebra la inauguració oficial de l'altar major i el retaule realitzat per l'escultor Simeó Reguer (Solsona 2000: 10)

L'any 1814 era alcalde l'apotecari Josep Monsó. A les actes de l'Arxiu Municipal consta que durant aquesta batllia hi hagué una important preocupació per la Confraria del Roser, de la que en parlarem més endavant, i per al lluïment de la processó del Corpus.

El dia 29 d'agost del 1838, amb la Desamortització de Mendizábal, la Junta Desamortitzadora Provincial, radicada a Lleida, va incautar 27 finques o béns que l'abadia de Montserrat posseïa a Artesa de Segre.

A l'any 1883, a instàncies del rector de la parròquia, mossèn Francesc Franquesa, s'instal·len a Artesa les Monges Terciàries Dominiques de l'Anunciata dedicades a l'ensenyament de noies i nenes. Les germanes encarregades de endegar el col·legi foren Dolors Solé, Ramona Ribera, Concepció Codina i Maria Giral. El 16 d'agost del 1893 amb repic de campanes, una gran festa i la benedicció s'inaugurava la casa-col·legi en el que va acabar anomenant-se carrer de les Monges. 116 anys després de l'arribada de les monges a Artesa, el 22 de juny del 1999 al col·legi de les Germanes Dominiques s'hi feia el darrer dia de classe amb un curs on hi havia 130 alumnes, 7 professors i 3 germanes. Les germanes Dora, Lourdes i Carme foren les que clausuraren aquesta comunitat.

Segle XX

A finals del s. XIX i durant el primer terç del XX, Alentorn, nucli agregat d'Artesa de Segre, era una població amb una gran indústria de forques de lladoner i una gran activitat cultural. Dins d'aquest context l'Acadèmia Mariana de Lleida hi celebrà l'any 1925 el seu 68è certamen dedicat a Ntra. Sra. de Trapani, o de la Pau. D'aquesta celebració ens queda la publicació d'un bon gruix de treballs literaris presentats, referits a la localitat i sobre tot a aquesta marededéu venerada a la parròquia d'Alentorn. La imatge original d'aquesta Verge, esculpida en alabastre a Trapani, Sicília, fou portada en les dates de canvi dels segles XVI al XVII per fra Manuel, gran prior de l'orde de Malta en un moment en que a Alentorn hi havia grans diferències entre els senyors del lloc i els habitants. La verge de Trapani, a la que se li atribueixen diversos miracles, va portar la pau al lloc i per aquest motiu se l'anomenà la Mare de Déu de la Pau. Degut al seu patronatge, el nom de Maria Pau és molt utilitzat en els bateigs que es fan al municipi.

Acabada la guerra, a partir dels anys 1940, en gairebé tots els pobles del municipi, ordes com les dels claretians, dominicans i franciscans entre d'altres, feren una intensa tasca evangelitzadora amb el nom de les Santes Missions consistents en un seguit de jornades de recolliment on es transmetia el missatge de la fe cristiana, no exempt d'*espiritualidad nacional*. A les poblacions on es celebraven aquestes missions s'aprofitava la ocasió per fer reformes als temples i, generalment, es commemorava el fet erigint una creu recordatòria.

Aquestes creus encara les podem veure en alguns pobles del municipi com és el cas de Vernet, Montargull, Montmagastre, la Colònia de la Fàbrica, Seró i la de Vall-llebrera que l'any 1964 va substituir una antiga creu de fusta que indicava un antic pas de la ruta del Via Crucis que, pel camí de lo Calvari, aleshores arribava fins l'alsinera de l'era del Santolari on voltant aquest arbre que es calcula té entre 500 i 600 anys es donava el tomb per retornar cap el poble. A Baldomà la creu commemorativa de les Santes Missions està feta de pedra cimentada a la façana de l'església i a Anya i Collfred són creus de fusta que estan custodiades a l'interior de l'església.

A la ciutat d'Artesa la creu commemorativa de les SS. MM. està alçada al cim del turó de Sant Jordi per iniciativa de Mn. Francesc Sabaté i Mir, quan el 26 de juny

del 1960, des del full parroquial llençà la idea de construir, dalt del Castellot, un monument al Sagrat Cor. La proposta fou ràpidament acceptada per la població i el projecte s'encomanà a l'arquitecte Isidre Puig i Boada que, després de varies possibilitats de com habilitar l'altar i integrar el projecte a les restes del castell, enllestí els plànols sobre els que el constructor Josep Fons i Armengol bastí el monument erigit amb l'ajut de 217.025 pessetes de donatius aportades per la població.

El 19 de març del 1964 el bisbe d'Urgell, Dr. Ramon Iglesias i Navarri, inaugurava el monument amb la imatge del Sagrat Cor i la gran creu situada al seu darrere. Una placa de marbre commemora aquest acte amb la inscripció que ens recorda que els reverends pares claretians Elias Valcanera, Rosendo Rafel i José M. Vilarrubias predicaren la Santa Missió a Artesa de Segre del 12 al 23 de febrer d'aquell 1964 (Canyelles, Jul. 2003: 22-30).

Artesa va pertànyer al bisbat de Lleida fins que a l'any 1956 les seves 16 parròquies passaren al Bisbat d'Urgell, a la vegada que aquest cedia per a Lleida i Barbastro les 19 parròquies de la Franja de Ponent, agrupades en tres enclavaments (web Bisbat d'Urgell).

MINISTRES DE L'ESGLÉSIA. Bisbe, mossens i màrtirs

Ja hem vist a la introducció d'aquest treball con la figura del mossèn sempre ha anat lligada al dia a dia de la vida d'aquests pobles recolzant el camí espiritual dels seus feligresos. Però a més dels capellans cridats per aquest treball de proximitat, al llarg de la història han estat forces els clergues artesencs i dels pobles agregats que han destacat en l'àmbit religiós i alguns d'ells, també, en el literari. Sobreixint entre tots ells, per la seva tasca mar enllà, el Bisbe Bernaus

Agustí Bernaus i Serra

Entre els personatges il·lustres d'Artesa de Segre destaca el Bisbe Bernaus.

Agustí Bernaus i Serra va néixer a Artesa de Segre l'any 1863 just al davant de l'església parroquial, al carrer que antigament s'havia anomenat del Mur per ser aquest el que feia de muralla de l'antiga vila closa. Posteriorment i en vida del Bisbe es coneixia com el carrer del Joc de la Pilota i, actualment, en honor a aquest fra menor franciscà, té el nom de carrer del Bisbe Bernaus.

A la casa on nasqué, reconstruïda degut als efectes de la guerra civil, hi podem veure al damunt del balcó, una placa de marbre amb la inscripció: EL XVI D'AGOST DE L'ANY MDCCCLXIII NASQUÉ AQUÍ JOSEP ANTON BERNAUS FILL PREDILECTE D'AQUESTA VILA. S'IMPOSA EL NOM DE FRA AGUSTÍ AL FER-SE DE L'ORDE DELS CAPUTXINS. A MONTSERRAT EL CONSAGRAREN BISBE L'ANY MCMXIII.

Efectivament, Fra Agustí, batejat com Josep Anton Bernaus i Serra va néixer a Artesa de Segre el 16 d'agost del 1863 ingressant a l'orde dels Caputxins l'any

1863, ordenant-se sacerdot el 1889 i consagrant-se bisbe l'any 1913. Evangelitzà l'Equador, Colòmbia i Costa Rica. L'any 1903 l'Assemblea Nacional Legislativa de la República de Nicaragua decreta donar el rang de ciutat la població nicaragüenca de Bluefields que amb una població de 6000 habitants va ser designada cap del Departament de Zelaya. Deu anys més tard, el dia 2 de desembre del 1913, el Papa Pius X crea el Vicariat Apostòlic de Bluefields que fou confiat als caputxins catalans i regit pel Bisbe Bernaus fins la seva mort l'any 1930.

Agustí Bernaus i Pinós

Agustí Bernaus, nebot del Bisbe Bernaus, va néixer l'any 1911 a Costa Rica on els seus pares s'hi havien desplaçat per fer les Amèriques com molts d'altres en aquells temps segons ens diu Ferran Grau (Grau 1993:9). Pocs mesos després del seu naixement, la família retorna a Artesa de Segre d'on eren originaris i hi tenien propietats. Aquí hi passaria la seva infància fins que ingressa al Seminari Conciliar de Lleida. Al 1934 fou ordenat sacerdot i exerceix a Seròs, Fraga, Montsó i Barcelona. A l'any 1970 torna a Lleida on hi romangué fins la seva mort l'any 1986. A més de la seva devoció sacerdotal, Agustí Bernaus fou un gran conreador de la poesia amb un ampli ressò de la seva obra. Tant és així que mesos després de la seva mort el Col·legi Episcopal "Mare de Déu de l'Acadèmia" va decidir instituir un premi de literatura jove que portés el nom d'aquell prevere que gaudia fent de joglar entre el jovent (Grau 1993:7). Extraïem d'entre les seves poesies els quatre primers versos del delicat poema "Artesa de Segre", diuen: *Retaule i respatller / de la ciutat d'Artesa, / Sant Jordi cavaller, / empara la princesa*. Sant Jordi és el nom del turó coronat pel Castellot i la princesa, als seus peus, la ciutat.

Josep Pijoan i Cluet

Sembla que per la contrada tant l'orde dels Caputxins com les diverses branques de famílies Bernaus tingueren una forta proximitat a l'ordenació sacerdotal, ja que un altre Bernaus, Isidor, del poble de Montclar també formà part d'aquesta comunitat franciscana. Com va ser el cas de Josep Pijoan i Cluet nascut a Refet, santuari de referència espiritual al municipi al que també dedicarem una part en aquest treball. El pare Josep Pijoan, fill dels ermitans de Refet, va néixer a la casa adossada a aquesta ermita de Seró, Artesa de Segre, el 24 de novembre del 1913 i mor a Barcelona el 27 de desembre del 1996. Home de gran cultura, fundador de diverses entitats, gran conferenciant, periodista i autor d'un gran nombre de llibres, entre els que voldria mencionar el dedicat al seu poble que porta per títol "Seró, un poble amb història" prologat pel Mons. Joan Martí i Alanís, Bisbe d'Urgell i dedicat, segons les seves paraules *A la memòria dels fills de Seró que al llarg de nou cents anys han forjat una història que, per no haver merescut l'atenció dels cronistes, ja mai ningú l'escriurà* (Pijoan 1992:5). Ben cert que la ignorada història d'aquest poble del municipi d'Artesa de Segre, de la que es donaran unes pinzellades a l'apartat de confraries, mereixeria de molta més atenció. Tot i que em consta que actualment, a nivell local, s'està treballant per recuperar la memòria perduda.

Altres mossens

En aquest apartat obviaré nomenar individualment cap dels diferents mossens que em venen a la ment, ja que per sí sols no representen el conjunt dels capellans que han bastit la història i les tradicions religioses de l'espai que territorialment ocupa actualment el municipi d'Artesa de Segre. De tota manera d'entre els capellans locals o que han treballat al municipi que he conegut i d'altres que n'he tingut referències, en general, han fet una lluada tasca en àmbits tant diversos com el pastoral, el social o l'històric del municipi.

Els capellans màrtirs

Jesús Castells Serra en el seu extens, intens i detallat estudi publicat amb el nom de Martirilogi de l'Església d'Urgell 1936-1939 fa un recull biogràfic dels capellans víctimes de la barbàrie de la guerra civil, dedicant un espai per a cada un d'ells. Dins d'aquest llibre, els pobles que configuren l'actual municipi d'Artesa de Segre els tenim ubicats a la demarcació anomenada La Noguera i el Mig Segre (Castells 1975:74).

Per no allargar el text del present treball, limitaré la informació sobre aquests clergues màrtirs a donar el nom, el lloc i data de naixement i poble on exerciren:

Mn. Antoni Armengol i Brescó, Alentorn, 26 de juny del 1893, Capellà del Convent de les Avellanes. **Mn. Josep Lozano i Eritjà**, la Pobla de la Granadella, 5 de maig del 1881, a partir de l'any 1933 residí a Artesa. **Mn. Josep Moliné i Pont**, Alsurri, 1 de novembre del 1884, Rector de Vernet. **Mn. Gabriel Segura i Robinat**, Bellver de Sió, 22 de gener del 1872, Rector d'Alentorn. **Mn. Joan Solé i Agusil**, Porraza, 18 de juliol del 1880, Ecònom de Baldomà. **Mn. Joan Vidal i Giral**, Coll de Nargó, 2 de novembre del 1869, Ecònom de la Clúa de Meià.

REFERÈNCIES GRÀFIQUES

Si bé tenim la dificultat de la manca de cròniques escrites, recollits bàsicament pel Club de Lectures d'Artesa, ens resten diversos documents gràfics realitzats al llarg de la primera meitat del s. XX pels fotògrafs d'Artesa Francesc Solanes i Clua "Sisquet" (1905-1962) i Josep Boldú i Coromines (1890-1967), aquest darrer cosí del folklorista Valerí Serra i Boldú. D'entre aquestes fotografies que ens ajuden a reconstruir alguns moments de la història, destaquem una petita mostra del moviment que representaven les visites de les autoritats eclesiàstiques i de la immersió dels mossens a la societat d'aleshores immortalitzades en les següents imatges gràfiques:

1908, Bisbe Ruano amb les famílies benestants d'Artesa La primera visita pastoral la va fer el dia 1 de juliol del 1908. **1910**, Mn. Navarro amb els germans Macià d'Artesa de Segre. **1928**, visita del nunci a Artesa de Segre. En aquesta visita el nunci del Vaticà, el Cardenal Federico Tedeschini fou acompanyat el Bisbe Manuel Luis Irurita. **1940** i **1943**, Mn. Lluís Domènech amb els escolans. A Mn. Lluís, segons ens duien, patia d'una certa vanitat i li agradava retratar-se cada any amb

els seus acòlits. **1950**, el bisbe del Pino inaugura el pont de Vernet i visita la fàbrica. **1956**, visita pastoral del bisbe Ramon Iglesias a Vall-Ilebrera. **1958**, festa del Pilar. La tradicional fotografia del grup format per alcalde, el capità guàrdia civil i Mn. Sabaté.

CONFRARIES I GERMANDATS

Han estat diverses les germandats i confraries en els diferents nuclis del municipi, tot i que, actualment, d'aquestes només perviuen dues institucions amb llarga tradició, son la Confraria de Sant Ramon de Penyafort, a Seró, fundada l'any 1602 i la Germandat de Sant Sebastià a Artesa de Segre instituïda l'any 1883.

Ja hem comentat anteriorment que a principis del s. XIX, després de recuperar la parròquia del domini dels monjos de Montserrat, l'alcalde Josep Monsó va donar un fort impuls a la Confraria del Roser que reprèn una forta embranzida a Artesa de Segre.

Joan Bellmunt ens comenta l'existència, a Alentorn, de majorals i majorales de Sant Esteve, de Sant Antoni i de la Mare de Déu del Roser (Bellmunt 1994,I:154) pel que entenem que en aquesta població hi haurien germandats o confraries dedicades a aquestes advocacions. El propi Bellmunt confirma aquesta circumstància en el cas de la Germandat de Sant Antoni (Bellmunt 1994,I:155).

Confraria de Cavallers i Gentilhomes de Sant Jordi (Lleida)

Tot i que era de Lleida també cal mencionar la Confraria de Cavallers i Gentilhomes de Sant Jordi, fundada al 1553 i en la qual hi havien inscrits senyors dels castells de Tudela i de Seró (Lladonosa 1990:253). D'aquesta confraria sorgiria el bandolerisme polític i religiós manifestat en dos partits els "nyerros" i els "cadells" que repercutiria a tot Catalunya. De Seró n'eren confreres els Alentorn, senyors del lloc, adscrits al bàndol dels "nyerros". De la nissaga dels Alentorn cal destacar Onofre d'Alentorn, Doctor en Dret Canònic que durant els anys 1608 al 1611 fou President de la Generalitat de Catalunya i Miquel d'Alentorn, monjo de Ripoll i Prior de la Orde de Malta que ostentà la mateixa presidència entre els anys 1635 i 1638. Pere Novau (Novau 2001:38) documenta aquesta circumstància replant que a partir dels testaments i altres documents localitzats a l'Arxiu de Protocols Notarials de Barcelona i l'Arxiu de la Corona d'Aragó constata que les restes dels dos presidents descansen al subsòl de l'església de Seró, al municipi d'Artesa de Segre.

Confraria de Sant Ramon de Penyafort (Seró)

Tornant a les confraries exclusivament religioses cal destacar la ja esmentada de Sant Ramon de Penyafort, a Seró. Aquesta confraria va ser fundada el 3 d'octubre del 1603 per decret del Bisbe de la Seu, Andreu Capella, dos anys després de la canonització del sant.

Ramon de Penyafort, frare dominic, morí el 6 de gener del 1275 gairebé centenari. Al seus funerals assistiren la família reial, cardenals, bisbes i tot el poble de Barcelona. Home expert en lleis fou confessor del Papa Gregori IX i també confessor i assessor del rei Jaume I.

Sant Ramon, o Raimon, de Penyafort fou canonitzat el 29 d'abril del 1601. Va ser la primera canonització que es feu a l'actual basílica de Sant Pere, a Roma.

Josep Pijoan ens informa (Pijoan 1992:116) que la de Seró va ser la primera Confraria dedicada al Sant, després vindria la de Verdú fundada l'any 1604, com també hi hagué Confraria a Martorell i probablement a altres indrets. La de Verdú desaparegué l'any 1835 al extingir-se la Comunitat de Capellans en aquella vila a causa de la desamortització i la de Martorell sembla que va arribar fins al 1936. En canvi –continua dient Pijoan– la de Seró ha anat escrivint una història plena de vida, de manera que avui, a més de ser la primera, és la única.

Tots els nascuts a Seró s'inscriuen al llibre de la Confraria des de la primera Comunió. Malauradament els volums antics d'aquest llibre han desaparegut restant, únicament, el darrer que s'inicia l'any 1881. El 7 de gener, diada del Sant, és la festa major d'hivern de Seró, la qual se celebra amb gran devoció.

Germandat de Sant Esteve (Artesa de Segre)

Amb el risc de deixar-me alguna altra entitat que no hagi pogut documentar, també a Artesa, al s. XVI em consta que hi havia la Confraria de Fadrins de St. Esteve. Recollit per Joan Bellmunt hi ha notícies de que aquesta confraria hauria subsistit en temps recents (generalment i malauradament en els texts que fan referència a les tradicions no s'estableixen cronologies). A la festa de celebració de la diada del sant es repartia la "*beneita*", una coca que es donava en petits trossos als assistents a l'ofici. A l'hora de l'ofertori es besava la imatge del nen Jesús i qui començava era el majoral i els confreres de Sant Esteve. Un dels majorals aguantava la safata de les almoines que suportava un gall de ploma vermella, lligat per recordar la sang vessada per Sant Esteve en el seu martiri i la gent llençava les monedes amb força sobre el gall per rememorar la lapidació que va sofrir el sant. Aquest gall era ofert al senyor rector, qui a la vegada l'oferia com almoina a la confraria (Bellmunt 1994,I:307).

Germandat de Sant Sebastià (Artesa de Segre)

Varies foren les pestes que afectaren al municipi d'Artesa de Segre al llarg del s. XIX: al 1804 i al 1821 la febre groga, al 1854 el còlera i al 1870 un altre cop la febre groga. També en els anys 1901 i 1902 Artesa patí els efectes de la diftèria.

Aquestes malalties feren estralls a tot el país i per aquest motiu, l'any 1883 es creà la Germandat de Sant Sebastià. Una entitat que, finançada per l'aportació dels associats que en aquella època era de 50 cèntims de pesseta mensuals, va ser instituïda per ajudar als membres que queien malalts i a les seves vídues en cas de defunció, pagant les despeses de l'enterrament. L'article 3 de les ordenances de la

germandat diu: *La Hermandat tendrá por objeto socorrer a los hermanos en sus dolencias y enfermedades, para mayor gloria de Dios, como también proporcionarles medios de socorro para la vejez.* El primer president fou el Sr. Antoni Casamajó. Amb l'obertura de la fàbrica de filats a l'any 1906 que arribà a superar els 350 treballadors, l'entitat va tenir un fort creixement d'associats que, utilitzant la picaresca de les baixes laborals, quan no calien, van buidar les arques de la societat.

Actualment, com a entitat més antiga de la ciutat d'Artesa de Segre i la segona del municipi després de la Confraria de Sant Ramon de Penyafort, de Seró, té 199 socis, dels quals el 70% passen dels 75 anys d'edat, amb poques altes i amb baixes per defunció. En assemblea del 30 de juny del 2000 es va aprovar l'admissió de dones a la germandat, havent-n'hi, actualment, 9 associades.

El Roser

Segons la definició literal de Valeri Serra, *el Rosari és la devoció inspirada per la Mare de Déu a Sant Domènec, tenint en compte la contemplació de les cinc majors alegries, dels cinc majors dolors i de les cinc glòries més grans que experimentà la Verge, però saludant-la, a la contemplació de cada un d'ells amb un Parenostre, deu Avemaries i un Glòria Patri, essent així una oració mixta d'alabança a Déu i a la Verge, en gràcia a que es pot dir que la devoció a Jesús i a Maria són una sola devoció, perquè a la Verge li ve tot poder i prerrogativa precisament per ser la Mare de Jesucrist (Serra 1988:15).*

L'impulsor del culte al Rosari fou, com ja hem esmentat, sant Domingo de Guzmán, nascut a l'any 1170 i que va ser fundador de l'orde dels dominicans. El sant, natural de Caleruega (Burgos), en un viatge que va fer a Dinamarca l'any 1203 observà, al llarg del camí, com les diferents cultures estaven apartades de la fe que el sant professava. Llavors decidí predicar la paraula de Déu i convertir als "heretges". En un moment de desassossec en la lluita contra els albigesos se li aparegué la Mare de Déu que li va mostrar el Rosari i la manera de resar-lo. La llegenda diu que amb la pràctica del Rosari va aconseguir convertir a molts dels considerats heretges.

La festa del Roser d'Octubre va ser instituída per el papa Gregori XIII per commemorar la victòria de les naus cristianes contra els turcs a la batalla de Lepant el dia 7 d'octubre del 1571 ja que aquesta batalla es va guanyar, malgrat la inferioritat de les forces cristianes, per la intersecció de la M. D. del Roser. A partir de la proclamació d'aquesta festivitat, s'inicià, a les darreries del segle XVI, una important expansió de les confraries del Roser arreu del país (Palomar, 1995).

Les nostres contrades no foren exemptes de la devoció per la Mare de Déu del Roser, assolint un ampli ressò que es manifestà erigint-se altars i capelles a les esglésies i instituint-se confraries, com va ser el cas d'Artesa de Segre. De la confraria del Roser d'Artesa no he pogut aconseguir gairebé cap informació, però recentment he pogut localitzar una referència a l'Arxiu Diocesà de Girona (web Arxiu Diocesà de Girona) en un document de l'any 1605 on llegim que Pere Balasc,

que en altres registres d'aquest mateix arxiu se l'identifica com un clergue de Ponts, obtentor aleshores del benefici de la confraria de Sant Iu de Sant Dalmai, a Girona, permuta amb Pere Alsedar, rector de Sant Dalmai i obtentor del benefici del Roser d'Artesa (Canyelles, feb. – mar. 2006:14-17). Aquesta dada confirma que en el moment de l'expansió primerenca del culte al Roser, a Artesa la devoció hi era present, confirmant-nos que a principis del s. XVII ja existia aquesta confraria dedicada a la Mare de Déu del Roser.

Va ser en el s. XVIII que l'escultor de la Seu Nova de Lleida, Ramon Caselles, construï el retaule barroc per a l'altar de la Mare de Déu del Roser de l'antiga església parroquial d'Artesa de Segre, aquest retaule, junt amb el de l'altar major serien destruïts pel foc l'any 1936, a l'inici de la guerra civil.

Lladonosa ens diu que a principis del s. XIX, la confraria del Roser era motiu de molta devoció i gaudia de prestigi i força econòmica. A les diferents tabes (forma impositiva municipal) de principis del segle XIX, veiem com es recaptava una part dels impostos per a la confraria del Roser, aquests són els casos de la taba i arrendament de la fleca blanca a gener del 1801; la taba de la fleca morena per al 1803 i la taba d'arrendament de la taverna i l'aiguardent hauria de donar 3 lliures barceloneses al Roser, a fi de comprar cera per a la lluminària. L'any 1814 era alcalde l'apotecari Josep Monsó, a les actes de l'Arxiu Municipal consta, com he comentat anteriorment, que durant aquesta batllia hi hagué una important preocupació per la Confraria del Roser i per al lluïment de la processó del Corpus. Aquests aspectes ens documenten la importància de la confraria en els diversos àmbits del dia a dia de la vida de la vila.

Valerí Serra i Boldú (Castellserà 1875 – Barcelona 1938), folklorista vinculat a Artesa per el seu parentiu amb el polifacètic Josep Boldú i Condomines, ens comenta que a la vila d'Artesa de Segre, per a acomiadar al Carnestoltes i el ball rodó que ja no es ballaria fins a Sant Antoni, es portava des del bosc un carro carregat de "falles" (voluminosos troncs de llenya) per fer una gran foguera a la plaça. A l'arribada a la vila, eren les majorales del Roser les que sortien a rebre'l amb el pandero cantant una cançó. A més les majorales de la Mare de Déu del Roser no es perdien cap festa a les que anaven a plegar per al culte de la seva patrona amb una bacina amb la imatge de la Mare de Déu engalanada de roses (Serra 1914: 64).

Valerí Serra també ens recorda que el segon diumenge de maig és lo Roser d'Artesa de Segre. Ens reporta que la diada començava amb lo rés de lo Rosari de l'aurora amb un cerimonial molt determinat. Quan l'alba despuntava sortia l'Aurora que, a més a Artesa com a altres llocs, era el nom que tenia el grup de confreres que anunciava el rosari de l'Aurora i feien la desperta per al Rosari *a l'hora en que "les estrelles moren i naix lo dia"*, *los animosos confreres del Roser surten i van pels carrers parant-se en les cantonades i invitant al veïnat, tot cantant, a engruixir la processó del Rosari* (Serra 1914:139).

Tot i la popularitat del Roser de Maig, en el calendari de les celebracions religioses, el mes d'octubre està dedicat a la veneració de la Mare de Déu del Roser, iniciant-se el rés del Rosari a totes les esglésies de la comarca el primer dia d'aquest mes. És el que popularment coneixem com el Roser d'Octubre.

Tenim doncs que al llarg de l'any hi han dues celebracions del Roser, la del maig amb un aire més festívol, que arrenca de la voluntat del poble i la d'octubre amb un caire més oficial des del punt de vista de l'església per la seva situació en el calendari litúrgic. Observem que ambdues festes, com altres celebracions del món cristià, estan situades estratègicament en el decurs de l'any, celebrant-se la primera al mes de maig quan esclata la natura amb la primavera i la segona a les portes de la tardor quan s'han recollit els fruits de la terra i s'ofrenen en acció de gràcies.

Encara avui, en pràcticament totes les esglésies del municipi hi ha una capella, un altar o, com a mínim, una imatge de la Mare de Déu del Roser i en alguns casos com a Anya, Collfred, Colldelrat, Tudela, Vall-Ilebrera... encara hi trobem les antigues bacines amb les que es recollia l'almoïna dels fidels a l'església i els llevants de taula, els quals consistien en una recapta de diners per les cases. Aquestes bacines consten d'una safata rodona amb una imatge de la Mare de Déu al centre i una garlanda de roses que envolta la figura.

En la recopilació de dades històriques que vaig fent sobre el terreny, els darrers anys he anat recollint diversos comentaris de la gent dels diferents pobles del municipi, que ens parlen de com vivien el Roser. A continuació transcribeixo comentaris i informacions d'alguns dels nuclis del municipi d'Artesa de Segre que ens ajudaran a donar-nos una visió del que significava aquesta festa i de com es gaudia.

Alentorn: Mn. Jaume Armengol recorda que al davant de can Rossell hi havia un pedró amb la imatge de la M. D. del Roser. Aquest oratori va ser enderrocat per tal de donar més facilitat al pas dels vehicles.

Anya: La Sra. Felisa Tarré i Santé m'indica que el Roser el celebraven el segon diumenge de maig, es llogava un "acordiò" fent referència a l'acordeonista i a la tarda es feia ball. Al vespre hi havia el "sarau" que durava un parell d'hores. El recull de Joan Bellmunt ens diu que aquesta festa s'hi feia una processoneta i es cantava el rosari de l'Aurora pels carrers del poble després de la desperta que es feia tot cantant pels carrers i despertant als veïns (Bellmunt 1994, I:259-260). Actualment, els veïns d'Anya, han recuperat la celebració d'aquesta festivitat

Artesa: Bellmunt recull a la seva obra sobre les tradicions a la Noguera que a Artesa de Segre el Roser es celebrava el segon diumenge de maig essent una festa mariana que s'iniciava amb el rosari de l'Aurora pels carrers de la població (Bellmunt 1994, I:319)

Baldomà: A Baldomà es cantava a la Mare de Déu del Roser la tonada que recorda la Sra. Rosalia Brescó i que deia així: Sant Domingo un dia / les roses collia / del Roser Sagrat./ Les quinze més belles / són quinze estrelles / del cel estrellat.

Colldelrat: A Colldelrat el Sr. Josep Serra de cal Cardenyas m'explicava que la festa del Roser se celebrava el dia 8 de maig i que consistia en una missa al matí i després de dinar la gent gran anava cap el cafè i el jovent a la plaça Major a ballar.

Collfred: La Sra. Josefina Sabartés em comentà que al seu poble, el Roser se celebrava a finals de maig i a primers d'octubre la festa major que va durar fins l'any 1972, recuperant-se el Roser d'Octubre l'any 1990, convertint-se en l'actual festa major, tot i que climatologia i concentració de festes al municipi, aquesta s'ha passat al primer cap de setmana de juliol.

La Colònia de la Fàbrica: L'església de la Colònia de la Fàbrica era la única del municipi que tenia per advocació la Mare de Déu del Roser. Avui l'església està desafectada i l'edifici ha esdevingut una casa particular. La imatge de la Mare de Déu que presidia l'altar està dipositada a l'església parroquial d'Artesa de Segre. A la Colònia de la Fàbrica, a més de la festa major gran que es feia per Sant Jaume, hi havia una segona festa: el Roser d'octubre, la qual era molt concorreguda per la gent de la comarca.

Montmagastre: Com arreu, en aquesta població també s'havia celebrat la festivitat de la Mare de Déu del Roser. Des del 1997 el jovent del poble, ha recuperat la festa major dedicada al Roser i que es celebra el primer dissabte de maig.

Seró: Entrevistat el Sr. Jaume Garriga sobre diversos temes relatius a la història de Seró, m'explica que en aquesta població no hi havia tradició de celebrar el Roser, tot i que Mn. Ramon Solé ho va proposar perfestejar-lo el primer de maig als anys 1970. La iniciativa va durar dos anys degut a que, per aquell temps, es va canviar a aquest mateix dia la data de la celebració de l'aplec de Refet que abans es feia el dilluns de Pasqua. Degut al gran poder de convocatòria entre els seronencs de la festa del santuari situat en el mateix terme, el Roser de Seró es va quedar sense públic.

Tudela: A la plaça major de Tudela trobem la casa de la Sra. Maria Rosa Farràs, la qual, a més de cedir-me unes fotografies d'antigues edicions d'aquesta festivitat, em deia que la festa del Roser se celebrava el diumenge després de l'Ascensió i els actes consistien, a més de plantar un arbre al mig de la plaça Major que l'anaven a buscar els joves a la Sivisa, tallant-lo d'amagat, amb la celebració de l'eucaristia, una processó i com a cloenda el ball.

Vall-Ilebrera: En Josep del Bepa (E.P.D.) m'explicava que a més dels habituals actes religiosos, per al Roser portaven bons conjunts, com ara el Bobby Jazz de Balaguer i altres cops venia un acordeonista. Llavors es pagava talla (un tant per

fadrí). N'eren entre 26 i 28 que pagaven i l'assistència femenina estava entre 30 i 35 xicotes per ballar. S'anava a buscar sorra al riu amb un camió i l'abocaven al terra de la plaça Major per fer la pista de ball. Per fermar-la la trepitjaven amb un rodet. La plaça la cobrien amb boixos que recollien dels boscos, a voltes lluny de Vall-Ilebrera. Després de la guerra, Vall-Ilebrera es va anar despoblant de jovent i el que es recollia amb la talla no n'era prou per pagar la música. Aleshores es va acabar la celebració del Roser i la festa major.

Vernet: El Sr. Bartomeu Cuders, conegut a Vernet com en Samarà, em comentava que el Roser se celebrava al poble el primer diumenge de Maig i consistia en plantar un arbre florit al bell mig de la plaça i acompanyats per músics d'Artesa es ballava donant tombs al voltant d'aquest arbre. Al matí se celebrava la eucaristia. Aquesta festa que es va mantenir fins a mitjans del s. XX.

Vilves: A Vilves és el Sr. Agustí Farré Canes qui em documenta que en aquesta població la festa del Roser s'esqueia en el segon diumenge de maig. Als anys 1950 llogaven l'acordeonista Carulla i per 40 duros tocava l'acordió i els platerets. En Joan Bellmunt complementa la informació indicant-nos que en aquesta ocasió es feien els llevants de taula mentre els músics tocaven al carrer. La primera casa que es visitava era la de l'alcalde. (Bellmunt 1994, IV:297)

En el conjunt de les explicacions obtingudes, malgrat el sentit religiós d'aquestes festivitats, veiem que en la majoria dels casos els records fan referència a la part més lúdica de la diada.

ELS APLECS

Els santuaris i ermites sempre han estat punts de devoció que al estar allunyats del nucli de població han justificat el desplaçament per a la concentració dels fidels amb diferents motivacions, ja sigui per retre homenatge a l'advocació que s'hi venera, per demanar-li al sant votat protecció contra el mal del que els guarda o, fins i tot, per anar a menjar-hi la mona el dilluns de Pasqua. Al municipi son diversos els indrets amb ermites on tradicionalment s'han anat fent aquestes trobades de fidels. Amb el pas dels anys alguns han quedat en el record, però d'altres encara reuneixen una important quantitat de feligresos que s'apleguen de la mateixa manera que ho feren els seus avantpassats.

Mare de Déu del Pla (Artesa de Segre)

Com a destacable entre els aplecs ara desapareguts, cal mencionar el que es realitzava al Santuari de la Mare de Déu del Pla, el qual, com hem esmentat anteriorment fou instaurat per l'alcalde Folguera en reunió del 7 de juny del 1798 i que fins no fa gaires anys encara gaudia d'una important afluència amb l'assistència del gairebé tot el poble, que els Dimarts de Pasqua, que aleshores era festiu, hi anava en processó des d'Artesa. Una de les edicions amb més transcendència en la història d'aquest aplec fou la celebrada l'any 1910, essent

rector d'Artesa Mossèn Ramon Castells. Aquest va voler donar-li un caire especial en commemoració dels fets de la Setmana Tràgica ocorreguda a Barcelona l'any anterior (Lladonosa 1990:387) i aquell any, al Pla, a més d'un delegat governatiu hi havia guàrdia civil i policia secreta enviada pel Govern Civil de Lleida per controlar qualsevol aldarull que s'hi pogués produir.

Mare de Déu del Salgar (Municipi de Foradada) i La Vedrenya

Els aplecs que han perdurat tenen una certa concentració en el calendari. En primer lloc citaré el del la Mare de Déu del Salgar, marededéu trobada, que pertanyent al municipi de Foradada, just a la frontera amb el d'Artesa, tradicionalment ha tingut una gran devoció entre la feligresia artesenca. Aquest aplec se celebra el dilluns de Pasqua. A la mateixa data també es pot assistir als aplecs del santuari de la Vedrenya, dins del municipi d'Artesa de Segre, on també s'hi venera una imatge que la tradició diu que la va trobar un pastor en una arbre, i l'aplec de l'ermita de Sant Salvador d'Alentorn.

Ermita de Sant Salvador (Alentorn)

De fet l'origen d'aquest aplec que actualment es fa a l'ermita de Sant Salvador té el seu antecedent al llogarret ja desaparegut de Sant Ermengol, tot i que la història s'inicia quan la pesta va assotar Alentorn i per aquest motiu els vilatans van fer la promesa d'anar cada any en peregrinació a Montserrat. Més tard es va canviar el llarg romiatge a la comarca del Bages per dues visites anuals a Sant Ermengol. Un cop derruït el petit nucli de Sant Ermengol, la trobada es traslladà a l'ermita de Sant Salvador on, com ja s'ha dit, s'hi anava dos cops l'any, el Dilluns de Pasqua a menjar la Mona i el 13 de juny amb motiu de la festivitat de Sant Antoni de Pàdua. Segons em comenta Mn. Jaume Armengol, el dia de Sant Antoni es feia el romiatge fins a l'ermita de Sant Salvador d'Alentorn en forma de processó, la qual es formava a l'església parroquial d'Alentorn i sortia amb banderes, pendons i creu processional cap a l'ermita. Les campanes no paraven de tocar fins que ja no es veia ningú al poble. A l'anada i a la tornada es feien unes aturades en les que els romeus, encarats a Montserrat, cantaven la Salve.

Sant Joan i Sant Marc del Batlliu

A Sant Marc del Batlliu també es celebra, a finals d'abril, el tradicional aplec a aquesta església dedicada als sants Joan i Marc.

Comiols

El primer de maig és festa d'exaltació de la primavera i en aquesta data tenim al municipi la celebració de dos aplecs. L'un de recent recuperació, es tracta de l'Aplec de Comiols promocionat per la Fundació Per Comiols, que a més d'arranjar el camí d'accés per a vehicles a aquest poble, amb el patrocini de la parròquia d'Artesa i l'ajut del bisbat, ha restaurat l'exterior de l'església romànica de San Romà. Aquest aplec es va iniciar l'any 2002 després de prop de 50 anys de no fer-se. Antigament se celebrava el 13 de maig, el dia de la Mare de Déu dels Desemparats, patrona de Comiols.

Refet (Seró)

L'altre aplec que se celebra aquest primer de maig és el de Refet. Aquest aplec, fins l'any 1970 coincidia amb els dilluns de Pasqua i, avui, encara acull a molta gent de la comarca. La festivitat s'iniciava amb una processó encapçalada amb els cants i el ball de cascavells que des de la creu de terme anava fins a la porta del Santuari, aquesta tradició es va perdre l'any 1923. A l'any 1977 amb motiu de la inauguració de la creu restaurada es recuperaren la lletra i la música i es va fer la processó com es feia antigament tot cantant la tonada: *Entorn Vós s'apleguen / nens, joves i vells / amb dança joliva / la dels cascavells*. El 8 de setembre, dia de les marededéus trobades, se celebra a Refet la seva festivitat amb l'eucaristia concelebrada. (Canyelles, abr. 2003: 18-19).

REFET. CENTRE D'ESPIRITUALITAT

A partir de les restes arqueològiques de la zona de refet, es pot constatar la condició d'espai religiós d'aquest indret des de l'edat del Bronze (Pérez Conill, Torres, Canyelles 2004:171-288). La primera referència del monestir, en aquell temps església, ens arriba de l'any 1133 i fins a l'actualitat ha estat vigent el seu tarannà de centre de devoció. Actualment, a més de tenir l'únic retaule barroc que es conserva al municipi, també és la única església del terme que custodia la seva pròpia talla romànica, del s. XII, salvada de la crema d'imatges de la guerra civil gràcies a l'habilitat dels ermitans que van estar a temps de canviar-la per una escultura moderna de santa Llúcia, també venerada en aquesta església amb gran fervor. A l'església també s'hi venera sant Pelegrí patró dels caminants, no essent casual aquesta devoció, ja que tradicionalment Refet ha estat cruïlla de camins (Canyelles mar. 2003: 18-19)

S'ha de dir que la imatge de la Mare de Déu de Refet no és la única talla romànica del municipi que actualment es coneix, doncs al Museu Diocesà de Lleida, amb el número d'inventari 333, hi ha dipositada la figura de fusta policromada de la Mare de Déu de la Llet. Aquesta estatueta segons decret signat el dia 26 de maig del 1926, degut a les destrosses per abandonament de l'església de Sant Miquel de Montmagastre que limitaven la seguretat de les obres que aixoplugava, va ser traslladada al Museu diocesà (*Seminario*) quedando allí constituídos en depósito a nombre y propiedad de la parroquia de Montmagastre (Ferré 1997:3-9).

El monestir de Refet avui està format per una petita comunitat benedictina de la congregació de Nostra Senyora d'Esperança. Aquesta comunitat instaurada a Catalunya per Joan M. Vendrell, la qual depèn dels bisbes d'Urgell i d'Amiens s'hi establí el dilluns de Pasqua del 1986.

La congregació de Nostra Sra. d'Esperança va ser fundada a Croixrault, al nord de França, el primer d'octubre del 1966 per Henri-Marie Guilluy. Aquest monjo benedictí, mestre de novicis veia que hi havia vocacions que no podien eixir degut a que el Vaticà no accepta ministres de la fe amb deficiències físiques. La seva petició

d'acceptar a l'orde persones amb aquesta situació fou rebutjada i després de tres anys d'intentar-ho aconseguí el permís del Vaticà per crear una congregació formada amb monjos que pateixen aquestes circumstàncies. Avui, aquesta congregació ja disposa d'una vintena de comunitats, dues d'elles femenines, situades totes elles, bàsicament, a França. Refet és l'única casa a Catalunya. Aquesta congregació que es regeix sota la regla de Sant Benet aplicada amb les variacions necessàries per tal de preservar la salut dels monjos, està oberta a les vocacions de persones amb limitacions físiques. Per accedir-hi cal passar-hi un mínim de 9 anys en situació de perpetues abans d'assolir la condició de monjo de la comunitat.

ELS PATRONATGES I LES FESTES VOTADES

En un treball anterior ja esmentava que el sentiment de religiositat no pot deslligar-se de la quotidianitat, és per això que la vida es fonamenta en el fet religiós i, per tant, hi ha una projecció del món social al món cultural i religiós. En aquest sentit es veneren els sants en els que s'emmirallen les tasques que dia a dia es viuen en els pobles. Els sants als quals es dediquen les esglésies i altars adquireixen patronatges com la pagesia, els animals de granja i de ramat, la construcció i altres feines i oficis. Així doncs trobem, repetidament, en diverses esglésies del municipi, els següents patronatges: Sant Isidre (pagesia), Sant Antoni de Pàdua (construcció), Sant Antoni Abat (animals), Sant Bartomeu (pagesos que treballen per compte d'altres), Sant Gil (ramaders, pagesos i pastors), Sant Esteve (sastres, enterraments i solters), entre molts d'altres (Canyelles 2005:137).

Una altra forma d'advocació són els sants votats. Aquests vots eren motivats per situacions de dificultat o bé catastròfiques, generalment pestes i sequeres. Els habitants dels pobles invocaven a algun sant, santa o marededéu per tal de que els protegís de la penúria. Quan l'invocat escoltava els precs s'erigia la seva imatge com a monument a venerar en una església, una ermita o fins i tot en pedrons o oratoris construïts per acudir-hi en processó. La denominació de sant votat ve donada per que tradicionalment s'escollia el sant per votació, es posaven les paperetes dins d'una urna i quan el nom del sant sortia tres vegades seguides donava a entendre que aquesta seria l'advocació. Un cop escollit el sant votat es feia un contracte entre el poble i el Bisbat i tan sols era aquest estament el que podia dispensar la continuïtat de la veneració, ja que si el vot es trencava sense l'autorització de l'església la dissort tornaria al poble. Una mostra dels sants votats als pobles del municipi d'Artesa de Segre són Sant Salvador a Alentorn per la pesta; Sant Sebastià a Anya, Collfred i Vernet, per la pesta; San Roc i Sant Sebastià a Colldelrat, també per la pesta; Sant Antoni a Vilves en previsió de les caigudes al Canal; Sant Roc a Montargull per a les pedregades, i Sant Isidre a Baldomà i a Tudela per a la sequera.

PEDRONS I ORATORIS

Construïts entre finals dels segle XIX i principis del XX, tenim escampats pel territori municipal una desena de pedrons o oratoris commemoratius. Alguns d'ells erigits per a venerar el sant votat del poble, on s'hi anava fent processó per demanar a la imatge venerada les prerrogatives motiu del vot. Altres són per homenatjar algun esdeveniment, també n'hi ha per a produir un efecte protector, o fins i tot el que indica el lloc on es va trobar la Mare de Déu de Refet. Els pedrons i oratoris que he catalogat dins del terme municipal d'Artesa de Segre són els següents: el Anya, dedicat a Sant Antoni, protegeix la casa de la família Gasset; a Alentorn el de Sant Agustí i el de Sant Joan, juntament amb el desaparegut de la Mare de Déu del Roser eren visitats en processó tres dies abans de la festivitat de l'Ascensió per guardar al terme de pedregades i altres fatalitats; a Baldomà tenim l'Oratori de Sant Josep dins la propietat de can Castells i el pedró de la Verònica que porta aquest nom per que en el seu temps va ser el pas del Via Crucis del mateix nom; a Refet l'Oratori de la Mare de Déu ens indica el punt on el pastoret de cal Vall de Seró va trobar la imatge; a Seró tenim el pedró de Sant Miquel que commemora les Santes Missions que s'hi celebraren l'any 1964 a més d'indicar la ubicació de l'antiga església homònima que antigament hi havia a l'indret; també hi ha un segon pedró, al davant de l'església, del tipus de taula amb creu (avui sense la creu) utilitzats antigament per llegir l'Evangeli i beneir el terme, i a Vernet hi trobem un oratori dedicat a Sant Sebastià on encara no fa gaires anys s'hi anava en processó en la data de la celebració onomàstica del sant per demanar que protegís al poble de les malalties i que a la vegada servia per indicar la bifurcació de camins a Baldomà i a Clua. També a Vernet hi ha un segon pedró que, a més de servir des dels anys 1960 de suport per a la creu de les Santes Missions, commemora en la data de 1930 a Mossèn Josep Moliné, darrer rector d'aquest poble, assassinat durant la guerra civil. Darrerament he localitzat un altre pedró amb una capelleta que guarda la imatge de la Mare de Déu de Montserrat, situat a la Masia Solanes - Puigredon de Vilves, erigit per a guardar un refugi que es va excavar durant la guerra civil just al seu dessota.

CAPELLETES DOMICILIÀRIES DE LA SAGRADA FAMÍLIA

Josep Manyanet i Vives (Trempl 1833 – Barcelona 1901), canonitzat el 16 de maig del 2004 per Joan Pau II, fou un clergue que abocà tots els seus esforços a la propagació de les bondats de la Sagrada Família de Natzaret. Tant és així que l'any 1864 fundà la congregació dels Fills de la Sagrada Família Jesús, Maria i Josep i l'any 1874 creà les Missioneres Filles de la Sagrada Família de Natzaret. En el seu afany de transmetre les virtuts de la família va escriure diverses obres sobre aquesta advocació i va ser qui promogué la construcció del temple expiatori de la Sagrada Família a Barcelona, obra modernista encomanada a l'arquitecte Antoni Gaudí. Va ser, també el fundador de la xarxa d'escoles que porten el seu nom: Pare Manyanet, i en el seu afany per transmetre l'ideari de la família creà una revista

anomenada, òbviament, Sagrada Família i promogué les visites domiciliàries als pobles i barris de les Capelletes de la Sagrada Família.

Les visites domiciliàries consisteixen en el recorregut que diàriament fan unes capelletes de fusta que hi abriguen els components de la família de Jesús protegida amb un vidre.

A Artesa aquestes visites estan organitzades des del Grup de Capelletes de la Sagrada Família de les que, actualment, dotze senyores de la ciutat són les encarregades de coordinar els recorreguts.

Les dotze capelles estan dedicades a les marededéus dels Àngels, del Roser, dels Dolors, de Salgar, la Immaculada Concepció, de l'Assumpció, de Montserrat, del Pla, del Remei, del Carme, de Núria i la de Refet.

Segons informa Mn. Pere, algunes d'aquestes capelles són antigues, ja fa molts anys que estan a la roda de visites, d'altres s'han comprat de nou a establiments com el Fregola de Lleida o l'Apostolat Litúrgic de Barcelona. Durant tot l'any aquestes capelletes van de casa en casa, passant-hi una nit a cada llar. Cada una de les imatges té una ruta amb una durada de 30 dies, pel que els receptors reben la visita un cop al mes. La capelleta arriba a la tarda i es té fins la tarda següent. Durant la seva estada les famílies que la reben poden llegir la revista "Església d'Urgell" que està dipositada en un departament que porta a la part posterior, aporten una almoina al calaixet corresponent i resen una oració. Actualment no hi ha noves cases interessades en rebre la visita d'aquestes capelletes.

CALENDARI DE FESTES CELEBRADES AL MUNICIPI

A continuació s'indiquen les festes més representatives de les que se celebren al llarg de l'any al municipi. No són totes les que es fan i menys encara les que s'han anat celebrant en diverses èpoques de la història, però se'n relacionen prou per a tenir una visió de com es desenvolupa la vessant religiosa al llarg de l'any en els diversos pobles del municipi d'Artesa de Segre.

Sant Ramon de Penyafort. 7 de gener.

A Seró és la festa major d'hivern, ja hem comentat a bastament que en aquest poble hi ha gran devoció pel Sant. Les celebracions s'inicien amb les confessions a la parròquia des de primeres hores del matí. Al migdia Missa Solemne on hi combrega tothom. Després de missa es menja coca i es rifa un pollastre per ajudar a sufragar les despeses de la confraria de Sant Ramon i es dina a casa, a la vora del foc. Mentrestant les majorales passen per les cases amb la bacina de Sant Ramon per recollir els donatius a l'hora que desitgen una bona festa. Acabat el dinar les campanes avisen per anar a Vespres, es canten els Goigs i es dona per acabada la festa.

Sant Antoni Abad. 17 de gener.

Sant Antoni és el patró dels animals i tradicionalment, arreu de país, se celebra la festa dels Tres Tombs. Al Municipi se celebrava a Anya, Artesa, Montargull i Vernet, entre altres localitats. A Vernet els animals feien els tres tombs al voltant del pedró dedicat a Mn. Josep Moliné situat la plaça de la Rectoria, mentre els animals voltaven el capellà els beneïa. A Artesa la darrera benedicció d'animals es féu l'any 1970. Les festes eren lluïdes, es guarnien els animals i es beneïen fent els tres tombs per guardar-los de prendre mal.

A Artesa aquest dia es començava a ballar el Ball Rodó que es feia durar fins a Carnaval. D'aquest ball Joan Amades ens diu: *"L'etnografia opina que són restes dels ritus de la fecunditat i de la protecció i preservació de la tribu i el clan en general"*

Sant Sebastià. 20 de gener.

Aquest sant es venerat en divises poblacions del municipi, bàsicament per la seva condició de sant votat per que alliberés al poble de la pesta. Destaquen com a pobles amb aquest sant votat: la ciutat d'Artesa de Segre, Anya, Collfred, Vernet i Colldelrat on ho és junt amb Sant Roc. A Artesa de Segre, a més de ser un sant votat és el patró de la Germandat del mateix nom, fundada l'any 1883. En aquesta diada els confreres, després de la missa fan un dinar de germanor per concloure la jornada amb una sessió de ball. A la diada de l'any 2002 la Germandat de Sant Sebastià va canviar el pendó, el vell datava del 1914.

Fins no fa gaires anys a Vernet la diada de Sant Sebastià es celebrava amb una missa a l'església i, un cop acabada, els fidels marxaven en processó fins l'Oratori de Sant Sebastià, situat a uns 500 metres del poble, on resaven les oracions i demanaven protecció al sant.

Sant Salvador. 18 de març.

A més de l'ermita troglodítica de Sant Salvador a Alentorn, l'advocació de l'església parroquial del poble també està dedicada a aquest sant. Ja he esmentat anteriorment que quan la pesta va assotar Alentorn, els vilatans varen fer la promesa d'anar cada any en peregrinació a Montserrat i que més tard es va canviar per dues visites a l'any a Sant Ermengol. Quan Sant Ermengol es va derruir el romiatge es traslladà a l'ermita de Sant Salvador, on s'hi anava dos cops l'any, el Dilluns de Pasqua a menjar la mona i per Sant Antoni de Pàdua, el 13 de juny.

La Setmana Santa

No cal dir que aquesta és la celebració més significativa del calendari litúrgic. A Artesa de Segre s'hi fan els següents actes: **Dijous Sant**: celebració del Sant Sopar; **Divendres Sant**: Passió i Mort del Senyor amb el recorregut del Via Crucis i a la nit la Processó del Sant Enterrament; **Dissabte de Glòria**: Solemne Vetlla Pasqual; **Diumenge de Pasqua**: Celebració de l'Eucaristia, i el **Dilluns de Pasqua**: Aplecs amb Eucaristia a l'ermita de Sant Salvador d'Alentorn i als santuaris de la Vedrenya i de Refet.

A Artesa el Via Crucis es fa recorrent els carrers del casc antic propers a l'església. A altres pobles del municipi encara resten diferents constatacions de la seva celebració com el cas de Baldomà on antigament l'itinerari sortia pel vell camí de la Mesquita i enfilava, seguint el camí del Calvari cap al tossal de les Forques on s'iniciava el recorregut de tornada. Actualment encara queden les restes del pedró nomenat de la Verònica, el qual indicava l'estació número VI, la Verònica, on la "*Vera Icon*" (veritable retrat) neteja el rostre de Crist camí de la crucifixió.

A Tudela de Segre el Via Crucis sortia de la porta d'entrada de l'antiga muralla del poble i anava fins l'ermita de Santa Fe. Encara avui es poden veure una creu gravada en una pedra deixada en un camp a la vora del camí i que indicava un dels passos molt a prop de la sortida del poble, una segona pedra a l'esplanada dels davant de l'ermita de Santa Fe on hi havia gravada una altra creu que simbolitzava un altre pas i una gran peanya de pedra situada actualment al costat de la porta de l'ermita i que servia de base per a sustentar una creu, també de pedra, ara desapareguda.

Quan he parlat de les creus de les Santes Missions ja he fet esment que la de Valllebrera, situada al camí del Calvari, es va erigir en substitució de la que representava una de les estacions el Via Crucis que es feia en aquesta població.

A Alentorn també existeix el camí que encara s'anomena del Calvari en el que hi ha el pedró dedicat a Sant Joan construït l'any 1894, el qual, probablement tindria quelcom a veure amb el recorregut d'aquest Via Crucis.

Una altra tradició d'aquesta Setmana Santa que tenia el seu moment el Divendres Sant era la matança de jueus. Acció, penso que poc cristiana, que consistia en venjar la mort de Jesucrist per part dels jueus, on els infants ho passaven d'allò més bé repicant amb fustes i matraques. Sortosament, a l'actualitat aquest costum ja no forma part dels rituals d'aquestes dates.

Durant els dies de la Setmana Santa, a Baldomà, es feia un ritual estès en altres indrets del nostre país: el Salpàs, que consistia en fer una pasta de sal amb aigua beneïda que s'adheria a les parets o portes de les cases.

A Baldomà aquest ritual que tenia la mateixa utilitat se'l coneixia amb el nom de "Sal i ou". El "Sal i ou" el feia el capellà del poble ajudat pels escolanets i consistia en posar una cullera de pasta feta amb sal, ou i farina a les portes de les cases mentre es resaven unes oracions per a protegir-les dels dimonis, les bruixes i els mals esperits. Els escolans portaven un cistell per a recollir els donatius de les cases, els quals es donaven a les famílies més pobres.

També les Caramelles donen un sentit a aquestes diades, són els cants que anuncien la bona nova de que Crist ha ressuscitat fent, a la vegada, una clara referència a la resurrecció de la naturalesa. Antigament als cantaires se'ls

obsequiava amb ous, botifarres i productes greixosos simbolitzant la fi de la Quaresma. A Artesa de Segre el grup de caramellaires forma part de la societat centenària "La Dàlia Blanca", la qual, des de la data de la seva creació, al 1904, és l'encarregada de cantar les caramelles a Artesa i els pobles del municipi. Val a dir que en els darrers anys, a més de la qualitat dels seus cantaires, estan funcionant amb molta empenta gràcies a la direcció del grup per part de l'Orfeó Artesenc.

El Roser de maig

El mes de maig simbolitza l'esclat de la vida. La primavera dóna pas a un nou cicle i, seguint les tradicions ancestrals, s'inicia un període de festivitats per enaltir el moment. Les roses que acompanyen a la Verge en aquesta representació són el ressò en el que es manifesta aquesta alegria. És per aquest motiu que, en moltes poblacions del país, malgrat que el mes consagrat al Roser és l'octubre, el maig és el mes de les grans celebracions de les festes del Roser.

Sant Isidre. 15 de maig.

Aquest Sant, patró de la pagesia, a Tudela està votat per la pluja. En temps de sequera els habitants de Tudela anaven a altres llocs a implorar a diferents sants que els proveís. A l'any 1993, agraïts al Sant per donar-los pluja en un temps de molta sequera, el poble de Tudela va posar una imatge de Sant Isidre a l'ermita de la Santa Fe, on es fa un romiatge cada 15 de maig celebrant-hi un ofici que es complementa amb un pisco labis

Corpus Cristi

Festivitat que es celebra el dijous següent al primer diumenge després de la Pentecosta. Aquest dia s'honora el misteri de la Sagrada Eucaristia. Aquesta festivitat no fou introduïda en l'Església fins al s. XIII. A Alentorn es feia una festa molt solemne traient banderes al carrer simbolitzant la importància del dia. Era de destacar la processó i els diferents altars que els veïns feien als carrers.

A Artesa també es feia una festa força lluïda on no s'esmerçaven esforços ni ornaments per que els altars fets als carrers mostressin el màxim esplendor.

Sant Antoni de Pàdua. 13 de juny.

Aquest Sant té gran devoció en tot el municipi restant representat en pràcticament totes les esglésies. Ostenta el patronatge dels treballs de construcció. A la població de Vilves es va votar a Sant Antoni durant la construcció del canal d'Urgell amb el prec de que ningú hi caigués ni mentre es construïa, ni mai. El cert és que en aquesta població mai hi ha caigut ningú.

A Alentorn es feia un romiatge a l'ermita de Sant Salvador. La processó, que actualment no es fa, es formava a l'església parroquial d'Alentorn i sortia amb banderes, pendons i creu processional cap a l'ermita de Sant Salvador. Les campanes no paraven de tocar fins que ja no es veia ningú al poble. A l'anada i a la tornada es feien unes aturades en les que els romeus, encarats a Montserrat, cantaven la Salve.

Sant Cristòfol. 10 de juliol

Sant Cristòfol és el patró dels automobilistes i a Artesa se celebra la festivitat des l'any 1925. En aquell temps ja s'hi concentraven automòbils i camions que ben guarnits eren beneïts pel rector de la ciutat. Acabada la cerimònia s'anava a Ponts o a Agramunt amb els vehicles ben carregats de gent a fer el vermut. A la tarda s'anava a berenar a la masia "la Torreta" prop del Pont d'Alentorn i, al vespre, cap Artesa per posar-se ben mudats i anar al ball de nit.

A la ciutat d'Artesa de Segre hi ha una certa tradició automobilística. Els primers automòbils que es van matricular va ser a l'any 1908 amb els números de Lleida 6, 9, 13 i 20. Es tractava de 4 autobusos per fer la línia d'Artesa de Segre a Tàrraga. Al 1926, a Artesa, Ramon Pla carrossa autobusos per a la Nova Companyia; al 1952 J. Clua construeix velomotors i al 1955 el mateix Clua fa un pas més fabricant un model de cotxe esportiu de dues places equipat amb un motor de 498 c.c. (AA. VV. 1999:3,10). Actualment a Artesa de Segre hi ha concessionaris de les marques de cotxe més esteses, el que ens mostra que l'interès per l'automoció continua vigent, motiu que ha ajudat a fer d'aquesta festa una de les representatives en el calendari festiu del municipi.

Actualment la diada de Sant Cristòfol comença amb la concentració de turismes, camions i altres vehicles a motor al Poliesportiu per anar en carrua cap a la plaça de l'Ajuntament. En aquest punt reben la benedicció del senyor rector amb les paraules: *Que Déu et beneeixi i per intersecció de Sant Cristòfol et guardi de perill i de fer mal als altres. Per Crist Senyor nostre.* A la tarda es fa un berenar popular al carrer Balmes i al vespre i a la nit sessió de ball.

Sant Roc. 19 agost.

A Montargull és sant votat per a protegir el poble de les pedregades. En el seu temps s'hi feia una festa molt solemne.

A Colldelrat junt amb Sant Sebastià és sant votat per a guardar al poble de la pesta. A l'altar major de l'església de Sant Miquel hi veiem un mural representant els dos sants restaurat, ja fa uns anys, pel pintor i escultor de Baldomà Antoni Borrell.

El Roser d'Octubre

Tot i que la festa grossa del Roser era el mes de maig, en algunes poblacions es celebrava el Roser d'Octubre. En el calendari litúrgic aquest mes està consagrat a la mare de Déu del Roser. Entre altres indrets del municipi, a la Colònia de la Fàbrica amb motiu del Roser es celebrava en aquestes dates tardonenques la segona festa major ja que l'església, avui desafectada, estava dedicada a la Mare de Déu del Roser.

Commemoració de tots els Fidels Difunts. 2 de novembre.

L'endemà de la festa de Tots Sants s'escau la diada dels fidels difunts. Aquesta festivitat arrela a l'any 998 quan Sant Odiló, abat de Cluny, introduí aquest costum

en el seu monestir. Aquesta practica s'estengué a altres llocs fins que al s. XIV l'església la decretà obligatòria. Com arreu, aquest dia, la desena de cementiris nous i alguns dels antics del municipi d'Artesa de Segre, s'omplen de flors portades pels qui recorden als seus familiars traspassats.

Santa Llúcia. 13 de desembre.

Aquesta festivitat té especial significació al municipi, concretament a Refet i a Artesa.

A Refet hi ha un altaret amb la imatge de Santa Llúcia, patrona dels satres, modistes i advocada de la vista. Josep Pijoan ens diu que com que el 13 de desembre és un dia curt i acostuma a fer fred, la festa es fa a primeres hores de la tarda amb la celebració de la missa i el cant dels Goigs (Pijoan 1992:105). A més a Refet, des de després de la guerra, la veneració de la imatge té una especial significació degut a que va ser aquesta la figura que van cremar els milicians pensant-se que era la Mare de Déu, la qual, prèviament havia estat canviada pels ermitans, salvant així la talla romànica que actualment es pot visitar el monestir protegida per una urna de seguretat.

Als anys 1930 es desenvolupa a Artesa una important activitat social i cultural femenina essent els punts de trobada els cosidors, el rentador, el cor de l'església, les sales de ball el Centre i la Lluna o les vetllades teatrals a la Dàlia Blanca. Dels cosidors neix la celebració de la festivitat de la patrona de les modistes, Santa Llúcia. Aquell dia cada cosidor tenia una idea original i les noies sortien amb una peça o un detall que les distingia dels altres cosidors. La festa consistia, bàsicament, en una desfilada de models a la carretera i una missa en honor i agraïment a Santa Llúcia. A l'antiga església d'Artesa hi havia una capella dedicada a la santa.

FINAL

A la introducció d'aquest treball ja he dit que, malgrat el seu títol, he cregut important estendre'l, en el temps, a un període molt més llarg, ja que per entendre el sentiment religiós d'aquests dos-cents anys cal una visió més amplia en la cronologia i en els diferents àmbits que configuren el fet religiós. Altrament seria difícil entendre la forta valoració que els habitants d'aquesta contrada han donat a la religiositat en el seu conjunt.

Montserrat ha estat un dels catalitzadors importants a l'hora de configurar la immersió en el sentiment religiós al terme municipal, de fet si valorem la història a través del llegat rebut a partir de l'inici del segon mil·lenni de la nostra era, a Artesa, al marge de l'arquitectura romànica no tenim cap més vestigi que els realitzats en l'època en que els monjos benedictins van habitar el nostre territori. És el cas de les esglésies de nova planta, o bé les transicionades del romànic al barroc i les

inscripcions amb motius religiosos a les llindes i dovelles de les cases, les quals, en una àmplia majoria corresponen als anys compresos entre el 1500 i el 1800.

També mereixen una consideració especial els moviments associatius en forma de germandats o confraries que en temps antics ja havien arrelat a les nostres terres, destacant-se la Confraria del Roser de la que se'n tenen notícies al segle XVII, així com la Confraria de Sant Ramon de Penyafort, la més antiga de les confraries dedicades al sant, fundada el 1603, tan sols dos anys després de la canonització del Sant i que, actualment, és la única confraria dedicada a Sant Ramon de Penyafort que, havent resistit les diverses adversitats, continua activa. Digne de menció és la Germandat de Sant Sebastià que fins al moment està resistint el pas del temps i està propera a complir els 125 anys d'existència.

Tota aquesta activitat religiosa, complementària i a la vegada indissociable de la vida quotidiana, ha estat reforçada per les actuacions dels ministres de l'església on trobem destacats exemples com ara el Bisbe Bernaus, el seu nebot Mn. Agustí Bernaus, el Pare Josep Pijoan, entre altres molts mossens, frares, monges i religiosos que han aportat el seu confort espiritual als fidels de l'església. En aquest àmbit cal recordar els capellans víctimes de la guerra dels que entre els 107 màrtirs del bisbat d'Urgell, 6 estaven vinculats d'una manera molt directa amb els pobles del municipi.

Però on trobem el centre d'espiritualitat es a Refet, aquest racó de pau i confort on la petita comunitat benedictina guarda la imatge de la Mare de Déu que la tradició diu que fou trobada pel pastoret de cal Vall de Seró. En aquest espai es perpetua l'ancestral sentiment de religió en un agermanament amb la terra i la natura que arrenca a la prehistòria quan a l'Edat del Bronze, en aquest indret, els antics habitants adoraven a la Deessa Mare en els altars i roques de culte que hem pogut descobrir en aquests paratges. Tot un recorregut per l'evolució cultural originat amb la Deessa Terra esdevinguda Mare de Déu de Refet. La mateixa devoció, en diferents temps i formes, però sempre present.

Tota aquesta implicació en lo religiós es manifesta amb la enorme riquesa en tradicions i folklore que ens ofereix el municipi, amb un santoral carregat de celebracions i festes escampades arreu dels pobles que configuren el territori municipal d'Artesa de Segre i, per que no dir-ho, amb una gran munió de feligresos que actualment assisteixen, fidels, als oficis i altres actes religiosos.

A la vista dels espais, esdeveniments, persones individuals i col·lectivitats, temples, monuments, aplecs i celebracions i, per damunt de tot, el sentiment, acabo aquest treball amb les paraules que l'iniciava: realment, *Artesa de Segre té un altíssim índex de religió per metre quadrat.*

BIBLIOGRAFIA

LLADONOSA 1990

Lladonosa i Pujol, Josep. **Història d'Artesa de Segre i la seva Comarca**. Artesa de Segre. 1990

BERTRAN 1984

Bertran i Roigé, Prim. **El senyoriu d'Artesa de Segre en els segles XV – XVI**. Recerques Terres de Ponent VI. Tàrrrega. 1984.

SOLSONA 2000

Solsona, Mn. Salvador. Vicari. **Història de la parròquia de l'Assumpció d'Artesa de Segre**. Lectures. Club de Lectures. Artesa de Segre. 2000.

CANYELLES 2005 SET.

Canyelles i Tharrats, Ramon I. **Petits monuments religiosos del municipi d'Artesa, capítol 4rt**. Revista la Palanca núm. 281. Setembre 2005. Artesa de Segre.

CANYELLES 2003 JUL.

Canyelles i Tharrats, Ramon I. **Lo Castellot**. Revista la Palanca núm. 256. Juliol 2003. Artesa de Segre.

BISBAT D'URGELL

Web Bisbat d'Urgell <http://www.bisbaturgell.org/0-inici/index.htm>

GRAU 1993

Grau i Medà, Ferran. **Agustí Bernaus. Poesies**. Pagès editors. Lleida. 1993.

PIJOAN 1992

Pijoan i Cluet, Josep. **Seró, un poble amb història**. Veïns de Seró. Seró. 1992.

CASTELLS 1975

Castells i Serra, Jesús. **Martirilogi de l'Església d'Urgell 1936 - 1939**. Bisbat d'Urgell. Seu d'Urgell. 1975

BELLMUNT 1994

Joan Bellmunt i Figueras. **Fets, costums i llegendes. La Noguera volums I i IV**. Pagès editors. Lleida 1994.

NOVAU 2001

Novau i Gost, Pere. **La Generalitat de Catalunya i la Noguera**. Revista Portaveu del Segre Mitjà, núm. 225. Febrer – març 2001.

SERRA 1988

Serra i Boldú, Valerí. **Llibre popular del Rosari. Folklore del Roser.** Reedició del llibre editat pel Foment de Pietat Catalana el 1917. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. 1988.

PALOMAR 1995

Palomar i Abadia, Salvador. **La Confraria del Roser d'Albarca.** Revista la Carrutxa, núm. 1. Reus. 1995.

ARXIU DIOCESÀ DE GIRONA

Web amb la bases de dades de l'Arxiu Diocesà de Girona <http://www.arxiuadg.org/>

CANYELLES 2006 FEB – MAR

Canyelles i Tharrats, Ramon I. **Petits monuments religiosos del municipi d'Artesa, capítol 5è.** Revista la Palanca núm. 285. Febrer – Març 2006. Artesa de Segre.

SERRA 1914

Serra i Boldú, Valerí. **Calendari Folkloric d'Urgell.** Seix & Barral. Barcelona. 1914
Serra i Boldú, Valerí. **Calendari Folkloric d'Urgell (Reedició facsímil).** Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona. 1981.

CANYELLES 2003 ABR.

Canyelles i Tharrats, Ramon I. **Monestir de Refet, capítol II.** Revista la Palanca núm. 253. Abril 2003. Artesa de Segre.

PÉREZ CONILL, TORRES, CANYELLES 2004

Pérez Conill, Jordi. **Refet: Tema obert 1: Ocupació de l'Edat del Bronze Antic a Refet (Artesa de Segre) i algunes consideracions sobre la seva pauta d'assentament en el marc de l'Edat del Bronze a les valls del Segre i del Cinca.**

Torres i Benet, Miquel. **Refet: Tema obert 2. Espai de culte i ritual a l'assentament de Refet (Artesa de Segre – Noguera).**

Canyelles i Tharrats Ramon I. **Refet: Tema obert 3. Primeres aproximacions a l'estudi dels cruciformes i elements cristianitzadors de Refet.**

Actes de la XXXIV Jornada de treball del Grup de Recerques de les Terres de Ponent celebrada a Artesa de Segre l'any 2003 sobre el tema Megalitisme, Gravats i Cupuliformes. L'imaginari de l'home prehistòric. 2004

CANYELLES 2003 MAR.

Canyelles i Tharrats, Ramon I. **Monestir de Refet, capítol I.** Revista la Palanca núm. 252. Març 2003. Artesa de Segre.

FERRÉ 1997

Ferré i Puig, Núria. **Objectes més importants dipositats al Museu Diocesà de Lleida. Montmagastre: Història, art i dispersió.** Fulls del Museu del Montsec núm. 9. Artesa de Segre. 1997.

CANYELLES 2005

Canyelles i Tharrats, Ramon I. **Petits monuments religiosos al municipi d'Artesa de Segre.** Religiositat en l'Arquitectura Popular. 5è Curset d'Estiu d'Arquitectura Popular. Amics de l'Arquitectura Popular. Pagès editors. Lleida. 2005

AA.VV. 1999

AA. VV. **Autos d'ahir.** Revista del Club de Lectures. Artesa de Segre.1999.

Ramon I. Canyelles

www.artesadesegre.net